

*Др Нина Планојевић, редовна професорка
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 393.2:34
DOI: 10.46793/XXIV-13.091P*

ПРАВНИ АСПЕКТ КРЕМИРАЊА УМРЛИХ*

Резиме

Сахрањивање умрлих представља једну од најважнијих услуга од јавног интереса, коју пружају надлежна комунална предузећа. У нашем правном систему предвиђено је да се сахрањивање може вршити на два начина: покопавањем и кремирањем умрлог. Пошто је покопавање традиционални начин сахрањивања, чији је правни аспект обрађиван; ауторка у свом раду анализира прописе о кремирању, као начину сахрањивања који се тек у последњих десетак година чешиће примењује на нашим просторима. У првом делу рада она се бави регулативом и појмом кремирања. У наредна три поглавља ауторка разматра начин на који су уређени услови, процедура кремирања и начин чувања спаљених посмртних остатака покојника. На основу претходно извршених анализа, у закључном делу ауторка даје вредносну оцену прописа којима је уређено кремирање, посебно указујући на оне, које би за убудуће требало кориговати.

Кључне речи: *комуналне услуге; погребне услуге; сахрањивање; кремирање умрлих; чување урни.*

1. Увод

У нашем правном систему, као и у већини других, предвиђено је да се сахрањивање може вршити на два начина: покопавањем умрлог у земљу или његовим кремирањем. Покопавање је уобичајен и традиционалан начин сахрањивања код нас, док се кремирање много више практикује у неким другим државама, континентима и културама, него на овим просторима. Иако је прво кремирање у Србији обављено још 1964. године, оно се у већој мери примењује тек последњих десет – петнаест година. Сахрањивање кремирањем

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2022. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

је додатно актуелизовано у време пандемије¹, али и због немогућности да се финансирају или пронађу гробна места на гробљима која се налазе на одговарајућој локацији. Због брзог пораста броја нових гробаља на којима се врши сахрањивање покопавањем, све је већи број еколога и других стручњака широм света који сматрају да је кремирање облик сахрањивања који у будућности треба све више упражњавати.

Имајући у виду наведено, као и чињеницу да је правни аспект сахрањивања покопавањем већ обрађиван у оквиру наших ранијих истраживања на пројекту „XXI век – век услуга и услужног права“, у овом раду размотрићемо начин на који је нашој држави уређено кремирање. У том смислу, најпре ћемо се бавити појмом и регулативом кремирања, а затим ћемо анализирати: услове под којима је оно могуће; начин на који је уређена процедура кремирања; и чување пепела кремираног покојника. У закључном делу рада изнећемо добре и лоше стране регулативе кремирања и евентуалне предлоге за његово будуће уређивање.

2. Регулатива и појам кремирања

1. *Регулатива кремирања.* У домаћем праву кремирање посмртних остатака умрлих је допуштено и регулисано одговарајућим законским и подзаконским актима. Основна питања у вези сахрањивања умрлих, па и у вези њиховог кремирања уређена су *Законом о сахрањивању и гробљима*² (надаље: ЗСГ). Сва остала питања из ове области су у надлежности општина/градова, који их регулишу посебним одлукама. Пошто одлука о којима је реч има онолико колико и општина у Србији, у овом раду биће анализирани одредбе о кремирању умрлих само једне од тих одлука, која садржи најпотпунију регулативу кремирања, а то је *Одлука о уређивању и одржавању гробља и сахрањивању града Београда*³ (надаље: Одлука града Београда). Поред тога, предузећа која управљају гробљима у одређеној општини/граду својим правилницима разрађују одредбе општинских/градских одлука и додатно уређују детаље сахрањивања, укључујући и кремирање, па ћемо се осврнути и на решења *Правилника о заказивању сахрана и кремација* ЈКП „Погребне услуге“ града Београда⁴ (надаље: Правилник ЈКП „Погребне услуге“).

¹ О сахрањивању умрлих у епидемијама заразних болести: Васин, Г., Божанић, С., Кисић-Божич, М., *Неадекватно сахрањивање као важан фактор у епидемијама куге код Срба у Хабзбуршкој монархији крајем 18. века - историјска анализа*, Српски архив за целокупно лекарство, бр. 11-12/2014, стр. 764-767.

² Сл. гласник СРС 20/77, 24/85, 6/89; Сл. гласник РС 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005, 120/2012 - УС, 84/2013 - УС

³ Сл. лист града Београда 27/2002, 30/2003, 11/2005, 18/2011, 17/2012, 44/2014, 11/2015, 61/2015.

⁴ Правилник је донео директор овог предузећа, а на основу Статута предузећа из 2013. године.

На основу увида у наведену регулативу можемо констатовати да је број одредби које се тичу кремирања у обрнутој сразмери са хијерархијском позицијом правног акта који га уређује, па најмање одредби у том смислу садржи закон, а најдетаљнију регулативу правилници предузећа која управљају гробљима.

2. *Појам кремирања.* Сахрањивање је комунална делатност⁵ под којом законодавац⁶ подразумева две процедуре у алтернативном односу: 1) покопавање посмртних остатака умрлог; или 2) њихово спаљивање и остављање пепела на одређена места; као и друге радње које се у том циљу предузимају. То значи да сахрањивање може имати два облика. *Први* облик је покопавање умрлог⁷ – што је традиционални начин сахрањивања на нашим просторима⁸, а и шире. *Други* облик сахрањивања је спаљивање посмртних остатака умрлог, чији се пепео чува, а који се назива и кремирањем. Иако законодавац не користи термин кремирање, он се за наведене радње користи у Одлуци града Београда; као и у Правилнику ЈКП „Погребне услуге“ чије одредбе анализирамо.

Из наведеног произилази да се сахрањивање и кремирање налазе у односу ширег и ужег појма, а правни значај ове констатације је у томе што све што је прописано за сахрањивање важи и за кремирање, као један од његових облика, чак и када то није изричито наглашено. Поред тога, за кремирање важе и нека посебна правила, која ћемо у даљем тексту размотрити.

Мишљења смо да је појам сахрањивања у ЗСГ адекватно постављен и да је исправно што је извршено његово проширивање тако да оно сада, поред покопавања, подразумева и кремацију умрлог. На тај начин законодавац је показао да има слуха за нове потребе грађана у овој области и промене које се у том смислу дешавају у пракси. У циљу илустрације овог става навешћемо податке ЈКП „Погребне услуге“, према којима се на десет гробља у њиховој надлежности 2019. године на пет класичних дешавала једна сахрана путем кремације, што представља 21,6 % свих сахрањивања и што није мала цифра за наше услове.

Такође сматрамо да је и појам кремирања постављен на одговарајући начин, јер се оно не своди само на чин спаљивања посмртних остатака, што се под кремирањем у свакодневном животу обично подразумева. Кремирање се исправно

⁵ Више о односу комуналне делатности сахрањивања и погребне делатности: Планојевић, Н., *Регулатива погребних услуга опремања, транспорта, чувања и укопа посмртних остатака*, Зборник радова: Садашњост и будућност услужног права, Крагујевац, 2022, стр. 323-338.

⁶ Видети чл. 3, ст. 2 ЗСГ.

⁷ Више о томе: Планојевић, Н., *Осврт на прописе о сахрањивању умрлих*, у Зборник радова: XXI век - век услуга и Услужног права, књ. 12, Крагујевац, 2021, стр. 97-113.

⁸ О сахрањивању видети: Батављевић, Д., *Услуге без којих се не може – погребне услуге*, Зборник радова: Услуге и права корисника, Крагујевац, 2020, стр. 347 и др.

дефинише као сложена процедура која обухвата и даљу судбину пепела и поступања са њим - у смислу различитих начина његовог чувања.

3. Услови за сахрањивање умрлих путем кремирања

Једно од најважнијих питања у вези кремирања с правне тачке гледишта је питање: под којим условима је оно код нас дозвољено? Пошто се ради о начину сахрањивања који није уобичајен на нашим просторима, попут покопавања у земљу, ЗСГ условима допуштености кремирања посвећује посебну пажњу и посебан члан 13. Реч је о додатним условима који се тичу само кремирања, а подразумева се да претходно морају бити испуњени и сви они услови, које бисмо назвали општим, а који се тичу допуштености и припреме сахрањивања уопште, без обзира на начин његовог извођења, као што су: утврђивање и пријављивање смрти, опремање, транспорт, чување и излагање посмртних остатака преминуле особе и сл. – о чему је било речи у нашем претходном раду на овом пројекту⁹.

Начелно, сахрањивање посмртних остатака једног лица кремирањем могуће је или на основу изјаве воље самог тог лица, дате за живота; или на основу одлуке законом одређених трећих лица, након његове смрти.

1. *Кремирање на основу изјаве воље умрлог, дате за живота.* Прва ситуација у којој је допуштено спаљивање посмртних остатака једног лица је када је оно такву жељу изјавило за живота, при чему законодавац не прописује посебну форму за давање те изјаве. Из тога се може закључити да ће оваква изјава бити пуноважна независно од тога да ли је дата у писаном или усменом облику.

Мишљења смо да изјава у усменој форми може бити дата пред трећим лицем или снимљена, у облику аудио или видео записа, јер су то једини начини да се за њу уопште сазна. У вези са тим се даље отварају многа питања, као што су: - Да ли треће лице пред којим је изјава дата мора бити пословно способно?; - Да ли усмена изјава о жељи за кремирањем мора бити упућена тачно одређеном трећем лицу, са намером даваоца изјаве да оно о томе посведочи када дође време за његово сахрањивање; или је довољно и да ју је треће лице случајно чуло? Мишљења смо да се одговор на ова и друга могућа питања може наћи у генералном утиску, који произилази из овако уопштене законске регулативе, а то је да је важније да је умрли изјавио вољу да буде кремиран, него начин на који је она саопштена или начин на који се дошло до сазнања о тој вољи. Изјављивањем овакве воље умрли не задире у правну сферу других лица – па све наведене опције изјављивања жеље за кремирањем и сазнања за усмену изјаву о којој је реч сматрамо прихватљивим.

Ако је изјава о жељи за кремирањем дата у писаном облику, мишљења смо да је свеједно да ли је она садржана у оквиру посебног документа или је

⁹ Планојевић, Н., *Регулатива погребних услуга опремања ...*, стр. 323-338.

саставни део садржине неког другог правног акта, тј. неког од једностраних или двостраних правних послова *inter vivos* или *mortis causa*. Такође сматрамо да је свеједно и то да ли је потпис на таквој изјави оверен на неки од могућих начина или није; као и на ком језику, писму или којим начином је написана (својеручно, писаћом машином, компјутером итд.). Као потенцијално спорно издвојили бисмо само питање: да ли овакав документ мора бити својеручно потписан од стране изјавиоца; или је довољно да се из документа о коме је реч на несумњив начин може утврдити идентитет изјавиоца (нпр. графолошком анализом својеручно написаног, а непотписаног текста)? На оваква питања тешко је одговорити другачије изузев констатацијом да је најбоље да их законодавац накнадно регулише, али пошто пракса не може чекати - мишљења смо да одговор треба наћи у циљном тумачењу законске одредбе коју разматрамо. Наиме, из наведене уопштене формулације без много детаља произилази да је интенција законодавца била да да што ширу могућност заинтересованим лицима на пуноважно изјашњавање око кремације – па би онда у складу са тим требало сматрати прихватљивом сваку писану изјаву о кремирању из које се на било који несумњив начин може утврдити идентитет даваоца и да изјава потиче од њега.

2. *Кремирање на основу одлуке законом одређених трећих лица* допуштено је ако су кумулативно испуњена три услова.

а) Први услов је да умрли за живота није изразио жељу да се његови посмртни остаци не спаљују – што је исправно опредељење законодавца. Воља једног лица у погледу поступања са његовим умрлим телом се мора поштовати, ако је дата у границама законом предвиђених могућности, свеједно да ли се она односи на прихватање или забрану кремирања, јер је то део његовог права на аутономију. Стога се кремирање не може извршити ако је умрли то за живота забранио, што значи да евентуална супротна воља других лица не може имати примат над вољом покојника. Мишљења смо да би и за форму овакве изјаве требало да важи исто оно што је речено и за форму изјаве о жељи да се сахрањивање изврши кремирањем.

б) Иако то законодавац не наводи изричито, мишљења смо да из комплетног текста ЗСГ произилази да је други логичан услов за допуштеност кремирања умрлог тај, да он за живота није изразио ни жељу да буде сахрањен покопавањем. Ако је умрли желео да након смрти буде покопан, јасно је да је кремирање одлуком трећег лица недопуштено.

в) Ако се умрли за живота уопште није изјаснио о начину на који би желео да буде сахрањен (што је у пракси најчешћи случај) – дакле ни да буде, ни да не буде кремиран, а није изричито изразио ни жељу да буде сахрањен покопавањем - кремирање ће бити допуштено ако је испуњен трећи услов, а то је да постоји налог лица, које је по закону дужно да сахрани покојника, да се сахрањивање изврши спаљивањем посмртних остатака умрлог.

Лица по закону која имају дужност сахрањивања покојника¹⁰, па која самим тим могу дати налог за његово спаљивање су¹¹: - његови сродници; - лица која би према важећим прописима била обавезна да га издржавају или да се о њему старају; и - друга физичка и правна лица која преузму обавезу да обезбеде сахрањивање или су дужна да то учине. Лица о којима је реч и редослед њиховог навођења у ЗСГ су у складу и са обичајима који владају на нашим просторима, па се оваквом решењу ништа не може приговорити. Мишљења смо да је исправно што законодавац није прецизирао о којим је сродницима, којој линији и ком степену сродства реч – чиме је остављена могућност да сахрањивање може обезбедити било који, па чак и најдаљи сродник умрлог (или више њих заједнички); а то могу учинити и трећа лица, која такву обавезу преузму. Ако оваква лица не постоје или одбију да изврше сахрањивање, као и када нису у могућности да га обезбеде, да се не би догодило да сахрањивање нема ко да обави, законодавац предвиђа да ће у таквој ситуацији сахрањивање извршити: - комунално предузеће које врши послове погребне делатности и уређивање и одржавање гробља; - месна заједница којој је поверено вршење тих послова; или - надлежни орган општине у месту у коме је лице умрло, односно где су посмртни остаци нађени. Чини се да и ова категорија субјеката, када има дужност сахрањивања, може дати налог за спаљивање умрлог.

3. *Кремирање лица која нису умрла природном смрћу*. Независно од тога да ли се кремирање врши на основу за живота дате изјаве воље умрлог или на основу налога трећег лица, да би се оно могло обавити мора бити испуњен још један додатни услов. Он се, међутим, не односи на све, већ само на једну категорију умрлих, а то су лица која нису умрла природном смрћу. За њихово спаљивање неопходно је још и одобрење органа надлежног за покретање или вођење кривичног поступка – што је разумљиво решење имајући у виду да се спаљивањем уништавају сви потенцијални докази о начину смрти лица о коме је реч, неопходни за вођење кривичног поступка за неко од кривичних дела на чије се извршење сумња.

4. Из свега наведеног се може закључити да у нашем праву постоји (оборива) претпоставка да би свако умрло лице желело да буде сахрањено покопавањем. Ова претпоставка је искључена у два случаја: ако је умрли за живота изразио жељу да буде спаљен; или ако налог за кремирање, под горе наведеним условима, да лице које је по закону дужно сахранити умрлог. То значи да покопавање и кремирање у нашем праву нису два „равноправна“ начина сахрањивања, већ се кремирање третира као изузетна ситуација, која ће бити могућа под посебним условима о којима је било речи. Мишљења смо да је у питању исправно решење, које је у складу са нашим религијским и обичајним

¹⁰ Више о томе: Планојевић, Н., *Осврт на прописе ...*, стр. 97-113.

¹¹ Видети чл. 14 ЗСГ.

правилима, али које ипак не искључује могућност избора кремирања као начина сахрањивања.

4. Процедура кремирања

1. Покретање процедуре кремирања. Процедuru кремирања комунална предузећа у чијој је надлежности сахрањивање не обављају по сопственој иницијативи, већ она започиње писаним захтевом овлашћених лица.¹² Према Правилнику ЈКП „Погребне услуге“ процедуру спаљивања посмртних остатака могу покренути две групе лица¹³: 1) лица, која су законом овлашћена да дају налог за кремацију (а то су лица која су дужна да изврше сахрањивање умрлог, о чему је било речи); и 2) лица, која тврде и могу доказати да је преминули за живота изразио жељу да његови посмртни остаци буду кремирани. Мишљења смо да је круг субјеката који су овлашћени да иницирају процедуру кремирања исправно дефинисан и да је у складу са законом прописаним условима под којима је овај начин сахрањивања могућ. Наиме, ако је умрли за живота изразио жељу да буде кремиран, јасно је да ову процедуру може покренути само лице које има информацију и доказ о томе; а ако се кремирање врши на основу одлуке законом овлашћеног трећег лица, онда је логично да то лице и иницира процедуру о којој је реч. Кремирање не може иницирати неко ко не спада у наведене две групе овлашћених лица. Можда би надлежно комунално предузеће могло и само покренути процедуру кремирања, али једино у случају када је оно правни субјекат, чијим је органима умрли за живота саопштио жељу да буде кремиран.

Правилником ЈКП «Погребне услуге» посебно је уређена ситуација када је лице које подноси захтев за кремацију умрлог страног држављанина такође страни држављанин, што је корисно за оне који раде у пракси. У том случају, неопходно је утврдити да ли оно разуме српски језик, па ако то није случај - уговарање ове услуге мора се вршити у присуству овлашћеног преводиоца или представника амбасаде земље чији су држављани ова лица, а који ће уједно обавити и оверу докумената, потписаних за потребе кремирања.¹⁴ Правилник о коме је реч, међутим, садржи и једно решење за које се не може рећи да разрађује законске одредбе о кремирању, већ се чини да није у складу са њима. По том решењу, када кремирање уговара лице које није у сродству са преминулим странцем, оно за то мора бити овлашћено од најближег сродника умрлог.¹⁵ Пошто ЗСГ не прописује обавезу за лица која могу организовати сахрањивање кремирањем, а нису сродници умрлог, да прибаве оваква овлашћења - мишљења смо да није прихватљиво уводити је правилником било

¹² Видети чл. 32 и 33 Одлуке града Београда.

¹³ Видети чл. 16 Правилника.

¹⁴ Видети чл. 23 Правилника.

¹⁵ Видети чл. 24 Правилника.

ког комуналног предузећа, а нарочито само за странце који покрећу процедуру кремирања. Ова одредба била би прихватљива само уколико се мислило на лица, која као пуномоћници покојникових сродника уговарају кремирање, али би онда норму о којој је реч требало јасније формулисати, како не би стварала недоумице.

2. *Документација неопходна за обављање кремирања.* Да би кремирање могло да буде заказано, овлашћено лице надлежном комуналном предузећу подноси две врсте докумената. Једна група докумената се не разликује од оних, који се прилажу и при заказивању сахране покопавањем, а тичу се уобичајених података о умрлом и о лицу које иницира кремирање.¹⁶ Реч је о исправном решењу, с обзиром на то да су покопавање и кремирање само два облика истог чина - сахрањивања.

Друга група докумената, који се поред наведених морају поднети, неопходна је само за кремирање као начин сахрањивања, трајно се чувају, а тичу се: - доказивања сродства лица које заказује кремирање са умрлим; и - доказивања да је умрли за живота изјавио да жели да буде кремиран или да није изразио жељу да не буде спаљиван. Ако о жељи умрлог постоји писани доказ, лице које заказује кремирање дужно је дати недвосмислену изјаву о томе, а под претњом кривичном одговорношћу.¹⁷ Мишљења смо да је захтевом за прилагање наведене документације у пракси на исправан и поуздан начин обезбеђена реализација законом постављених услова за кремацију.

Подносилац захтева за кремирање при његовом заказивању мора попунити још један документ, а то је посебан образац у коме се изјашњава о начину смештаја урне с пепелом кремиране особе и да ли је обезбеђено гробно место за њу.¹⁸ Подносилац захтева у обрасцу може навести и да ће се о томе изјаснити у накнадном року – што је прикладно решење, јер је смртни случај нешто што се не може планирати; а у тренутку када се сахрана заказује особа која је организује је у посебном емотивном стању и обично јој треба мало времена за доношење одлука о којима је реч. С друге стране, разумљиво је и зашто су надлежном комуналном предузећу већ у тренутку заказивања кремирања потребни овакви подаци, јер чим оно буде обављено мора се знати даља судбина урне, а о томе може одлучити само субјекат који захтева кремацију. Мишљења смо да је наведеним решењем о могућности накнадног изјашњавања лица које иницира кремирање пронађена равнотежа између његове потребе да размисли о начину чувања урне, што је скопчано и са дугорочним финансијским обавезама;

¹⁶ Видети чл. 3 Правилника.

¹⁷ Видети чл. 17 Правилника.

¹⁸ Видети чл. 18 Правилника.

и потребе надлежног комуналног предузећа да на време има поуздану информацију о томе.

Са своје стране, надлежно комунално предузеће приликом заказивања кремације подносиоцу захтева на посебном документу (обрасцу) издаје обавештење о датуму кремације и испраћаја посмртних остатака умрлог; али и напомену да се, ако се подносилац захтева не изјасни благовремено о смештају урне, она од стране надлежног предузећа може чувати најдуже наредних 6 месеци, након чега се pepeo расипа на одговарајућем месту.¹⁹ Иако на први поглед изгледа драстично, наведено решење ипак сматрамо примереним, јер је пола године и више него довољно времена да овлашћено лице изабере неки од законом понуђених начина за смештај урне; а ако оно то ипак не учини из било којих разлога – јасно је да надлежно предузеће ничији pepeo не може бесконачно дуго чувати и да се та ситуација у једном тренутку мора окончати.

Приликом одређивања датума кремације, ако се подносилац захтева изјаснио о начину чувања урне, по правилу се одређује и писмено саопштава и датум њеног покопавања (или полагања), што се из разумљивих разлога обично не обавља истог дана када и кремација. Подносиоцу захтева се даје и упозорење да ће се покопавање (или полагање) урне наведеног датума извршити са или без његовог присуства.²⁰ Сматрамо да је регулатива обавеза надлежног комуналног предузећа око информисања лица које заказује кремирање у потпуности примерена. Такође смо мишљења да је исправно решење, према коме се покопавање или полагање урне на изабрано место може извршити и када се лице које заказује кремирање не појави у договорено време да присуствује том догађају. То најпре налаже поштовање према покојнику, чији pepeo не може бесконачно чекати на сахрањивање; али и чињеница да је сахрањивања, пре свега у већим местима, много и да свако од њих има свој ред и временски оквир, чијим би ремећењем дошло до померања реда и за остала сахрањивања – што је неприхватљиво.

3. *Чин кремирања.* Спаљивање посмртних остатака умрлих врши се у крематоријуму, при чијем се раду морају предузети одговарајуће санитарно-техничке мере којима се спречава загађивање ваздуха. У питању је адекватно решење, предвиђено Одлуком града Београда, којим се води рачуна не само о пијетету према умрлима, већ и о здравственим и другим интересима живих.²¹ Посмртни остаци који се спаљују морају бити смештени у лаки дрвени сандук без металних делова.²² Pepeo спаљених посмртних остатака ставља се одмах по њиховом спаљивању у посебну посуду, погодну за чување – о чему ће надаље бити речи.

¹⁹ Видети чл. 19 Правилника и чл. 35 Одлуке града Београда.

²⁰ Видети чл. 34 Одлуке града Београда.

²¹ Видети чл. 31 Одлуке града Београда.

²² Видети чл. 32 Одлуке града Београда.

5. Чување кремираних посмртних остатака

1. *Смештање кремираних посмртних остатака.* Кремирање је, као што смо у првом делу рада објаснили, сложена процедура, која поред спаљивања посмртних остатака једног лица подразумева и чување његовог пепела на одређеним местима.²³ Док се посмртни остаци који се сахрањује покопавањем смештају у дрвени сандук, који остаје у гробу (земљишту); пепео спаљених посмртних остатака се смешта у посебну посуду, која се назива урном. Она мора бити херметички затворена и сачињена од трајног материјала,²⁴ погодног за чување.

2. *Место на коме се чува урна.* О начину чувања урне одлучује лице које иницира овај начин сахрањивања²⁵, о чему, као што смо рекли, обавештава надлежно предузеће при заказивању кремације или у накнадном року, који по Правилнику ЈКП «Погребне услуге» не може бити дужи од 7 дана²⁶ - што сматрамо роком примерене дужине, довољним за доношење одлуке о којој је реч. Притом, лице које организује сахрањивање најпре мора одлучити да ли жели да урна буде смештена на неком од гробаља којима управља комунално предузеће општине/града у коме је извршено спаљивање; или на гробљу неког другог места. У другом случају, комунално предузеће места у коме је извршено спаљивање издаје потврду о кремираном лицу²⁷ и урна се уступа особи која организује сахрану, а ради преноса до гробља места у коме ће бити чувана - уз доказ да је у ту сврху обезбеђено гробно место. То је једини изузетак од правила да се урна не сме чак ни привремено уступати члановима породице, односно сродницима или другим лицима.²⁸ На исти начин и уз доказ о смрти је могуће и обрнуто - на неком од београдских гробаља (чију регулативу анализирамо) чувати урну са пепелом лица које је кремирано у другом месту.²⁹ Мишљења смо да је решење, према коме урна не мора увек бити смештена на гробљу места у коме је кремирање извршено, и практично и у складу са стварним потребама грађана. Наиме, спаљивање у месту смрти покојника транспорт његових посмртних остатака чини једноставнијим; а смештање урне на гробље неке друге општине олакшава његовим ближњима посећивање места вечитог почивања покојника, које им је обично ближе или на коме имају већ обезбеђено гробно место.

Из анализираних прописа произилази и то, да се урна не може чувати од стране породице или сродника кремираног, као ни било ког другог лица; на

²³ Видети чл. 11 ЗСГ.

²⁴ Видети чл. 33 Одлуке града Београда.

²⁵ Видети чл. 33 Одлуке града Београда.

²⁶ Видети чл. 20 Правилника.

²⁷ Видети чл. 21 Правилника.

²⁸ Видети чл. 35 Одлуке града Београда.

²⁹ Видети чл. 22 Правилника.

било ком другом месту осим на неком од гробаља – у општини где је извршено спаљивање или у некој другој општини. Иако је у даљој прошлости и на нашим просторима било случајева да се урна чува од стране породице или родбине, обично на неком посебном месту на имању или чак у кући или стану, мишљења смо да је из много разлога добро што то више није могуће. На првом месту су хигијенски разлози, али и чињеница да поштовање пијетета према покојнику ипак захтева да сви умрли почивају на посебно уређеном месту, намењеном само смештању посмртних остатака - на гробљу. То је место које гарантује пуно поштовање достојанства умрле особе и место на коме је урна свакако најзаштићенија од било каквих оштећења. Иако смо сигурни да би породица и родбина кремиране особе њену урну и у кућним условима чувала на примереном месту и на примерен начин, чињеница је и то да немају сви људи исто поимање онога што се подразумева под изразом «примерено место». С друге стране, урна је предмет који се мора чувати трајно и од ове обавезе се не може у једном тренутку одустати, а она уништити или оштетити, намерно или несрећним случајем. Прва генерација чланова породице или сродника ће обавезу чувања урне свакако извршавати одговорно и са пуно љубави и поштовања према покојнику; али питање је какав ће однос према овој обавези имати безброј наредних генерација које ће смењивати једна другу дотле, док нека од њих у једном моменту услед протека дугог времена или толико далеког сродства једва да ће и знати чији пепео чува, а можда то више неће ни желети да чини. Чини се да би породица, сродници или друга лица, која би преузела урну на чување, заправо преузели ту обавезу не само у своје име, већ и у име будућих генерација – што је неприхватљиво. Из свих наведених разлога мишљења смо да је решење према коме се урна може чувати само на гробљу најпримереније.

3. *Врсте гробних места у које се може положити урна.* Под гробним местом³⁰, поред гроба и гробнице, подразумевају се и посебна места за смештај урне³¹. У свакој од ове три врсте гробних места³² могуће је чувати урну, а лице које организује сахрану кремиране особе бира једно од њих.

То најпре значи да урна може бити положена у гроб или гробницу, у које се иначе врши сахрањивање умрлих покопавањем, уколико их је лице које је поднело захтев за кремирање обезбедило.

³⁰ О гробним местима као врсти ствари: Бабић, И., Јотановић, Р., *Грађанско право*, књ. 2 - *Стварно право*, Бања Лука, 2020, стр. 37; Gavella, N. и др., *Стварно право*, Загреб, 1998.; Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2004, стр. 19-20; Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010, стр. 10; Стојановић, Д., Антић, О., *Увод у грађанско право*, Београд, 2004; Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999, стр. 14; Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004.

³¹ Видети чл. 9 Одлуке града Београда.

³² О праву на гробно место више: Рајковић, В., *Право коришћења гробног места*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1-2/2002, стр. 128-157.

Лице које организује сахрану кремирањем може изабрати и да се урна чува на посебним местима у оквиру гробља, намењеним само за смештај урни, у ком случају подноси захтев за закуп касете у коју се урна полаже. Међутим, треба напоменути да нема свако гробље у свакој општини у Србији овакву могућност, па она најчешће постоји само у већим местима. Иначе, постоје две врсте простора са касетама намењеним за смештај урни, а то су колумбаријум и розаријум.³³ Колумбаријум је зид са касетама, а розаријум је посебно уређена зелена површина са касетама, у које се смештају урне. Свака касета има натпис стандардизованог облика и величине, са подацима о лицу чији се pepeo налази у урни. Наведене начине смештања урни сматрамо добро осмишљеним и прикладним за ту намену. Могућност закупа касета у колумбаријумима и розаријумима свакако ће користити лица која из било ког разлога нису у могућности да обезбеде гробно место у виду гроба или гробнице; или која не желе да урна буде положена у земљу.

Гроб и место за смештај урне се у Београду дају на коришћење за период од десет година, а гробница за период од педесет година;³⁴ са могућношћу продужења овог рока почивања, под условом да се гробно место³⁵ уредно одржава и да је плаћена накнада за протекло време почивања.³⁶ Мишљења смо да су наведени рокови примерени, јер нису ни сувише кратки - што би било неприкладно с тачке гледишта поштовања пијетета према умрлом и санитарних стандарда; а ни сувише дуги - јер обавеза лица које одржава гробно место и плаћа одговарајуће накнаде за његово коришћење треба да буде разумног трајања. Могућност да на основу захтева овог лица рок почивања буде продужен обезбеђује да свако може ово право и обавезу да прилагоди својој ситуацији. Из норме о којој је реч, међутим, не произилази сасвим јасан одговор на питање: да ли је продужење рока почивања могуће само једном или и више пута? Сматрамо да би оно требало да буде дозвољено више пута.

4. *Услови за расипање pepела у «Врт сећања».* Коначно, ако лице које организује сахрањивање уопште није у могућности да из финансијских или других разлога обезбедити гробно место за смештај урне у било ком наведеном облику (гроб, гробницу или закуп касете у колумбаријуму или розаријуму) – Одлуком града Београда предвиђена је могућност сахрањивања pepела спаљених посмртних остатака његовим расипањем на посебно одређено место на гробљу, које се зове «Врт сећања».³⁷ На овај начин биће сахрањен и pepeo кремираног лица, ако се особа, овлашћена за иницирање кремирања, ни приликом његовог заказивања ни у накнадном року није изјаснила о начину

³³ Видети чл. 33 Одлуке града Београда.

³⁴ Видети чл. 20 Одлуке града Београда.

³⁵ Избор судске праксе у вези овог питања: Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012, стр. 28.

³⁶ Видети чл. 27 Одлуке града Београда.

³⁷ Видети чл. 33 Одлуке града Београда.

чувања урне, а од кремирања је протекло више од 6 месеци – о чему је већ било речи.³⁸ Иако то није изричито наведено, свакако да жељу за оваквим начином сахрањивања може за живота изразити и сам умрли. Из наведене регулативе произилази и то, да није могуће тражити да се пепео кремираног лица распе на било ком другом месту изузев «Врта сећања»³⁹ - што је разумљиво решење. Имена лица, чији је пепео расут у «Врту сећања», морају бити урезана на посебној плочи смештеној на делу гробља где се овај врт налази.

Наведено решење сматрамо адекватним, јер обезбеђује да сваком лицу које је изразило жељу да буде кремирано та жеља буде и испуњена, независно од финансијских и других могућности оних која су дужна да се надаље старају о чувању њихове урне. Наиме, на основу података ЈКП «Погребне услуге», изгледа да сахрањивање кремирањем није јефтиније од сахрањивања покопавањем, посебно ако се полагање урне врши у колумбаријум или розаријум, а не у већ постојећи гроб или гробницу.

6. Закључак

Имајући у виду чињеницу да и на нашим просторима последњих десетак година кремирање постаје све чешћи начин сахрањивања умрлих, неопходно је посебну пажњу посветити његовој адекватној регулативи. У овом тренутку највећи број питања у вези кремирања уређен је подзаконским актима, односно одговарајућим одлукама општина и градова у Србији и правилницима надлежних комуналних предузећа, док закон уређује само основна питања из ове области. Начелно, ова регулатива се може позитивно оценити, мада има и решења којима се могу упутити одређене критике.

Мишљења смо најпре да је исправно што је појам сахрањивања проширен тако, да се под њим данас поред покопавања подразумева и кремирање, јер је то у складу са стварним потребама наших грађана. И појам кремирања сматрамо адекватно постављеним, па се оно сматра сложеном процедуром, која поред самог чина спаљивања посмртних остатака обухвата и старање о даљој судбини пепела и његовом чувању.

Услови под којима се кремирање код нас сматра допуштеним су такође исправно формулисани, јер оно и треба да буде могуће пре свега на основу жеље, коју је у том смислу изразио умрли за живота; али, под одређеним претпоставкама, и на основу налога трећег лица. Круг трећих лица, овлашћених да одлучују о сахрањивању, сматрамо адекватно дефинисаним; као што је исправно постављено и ограничење у погледу кремирања лица која нису умрла природном смрћу. Треће лице може наложити кремирање само ако се умрли томе за живота није противио, што је прикладно решење, којим се поштује аутономија човека у односу на сопствено тело; али би било пожељно нагласити

³⁸ Видети чл. 19 Правилника.

³⁹ „Врт сећања“ се налази на Новом гробљу у Београду.

да сахрањивање кремирањем треће лице не може наложити ни ако је умрли за живота изразио жељу да буде покопан, јер његова воља треба да има примат над вољом трећег. Једино што би требало прецизније уредити је форма, у којој би изјава умрлог о жељи да буде или не буде кремиран била пуноважна. Мишљења смо да би у овом тренутку требало сматрати пуноважном и усмену и писану изјаву покојника, свеједно коме је и како дата и да ли је оверена и својеручно потписана - јер она не задира у правну сферу другог лица - уз једини услов да се на несумњив начин може утврдити да потиче од конкретног лица.

Процедура кремирања уређена је врло детаљно и у начелу примерено, почев од лица која су овлашћена да је покрену, преко документације која мора бити приложена, па до самог чина спаљивања посмртних остатака. Посебно бисмо као примерене истакли три решења. Прво је да се лице које заказује кремирање може и у накнадном року од 7 дана изјаснити о начину чувања пепела, чиме је успостављена равнотежа између потребе комуналног предузећа да већ у часу заказивања кремације зна шта чинити са урном; и специфичне емотивне ситуације лица које организује сахрањивање, а које понекад не може одмах да донесе овако озбиљну одлуку која подразумева и финансијске обавезе. Следећа два решења тичу се обавезе надлежног предузећа да у часу заказивања кремације обавести овлашћено лице да ће урна бити положена на изабрано место и без његовог присуства; као и да ће, ако место чувања не буде одређено у накнадном року, пепео бити расут на за то опредељеном месту. Иако изгледају драстично, ова решења су ипак била неопходна, јер поштовање према умрлом захтева да се његова сахрана не може одлагати, ни његов пепео трајно оставити незбринутим. Једино решење које би требало кориговати је оно, према коме се подзаконским актом само од странца који заказује кремацију другог странца, са којим није у сродству, захтева да приложи овлашћење најближег сродника умрлог – што за домаће држављане законом није предвиђено.

Коначно, адекватним сматрамо и решење у погледу чувања урне, према коме је оно могуће само у оквиру гробља, полагањем у гроб, гробницу или касету у колумбаријуму или розаријуму – по избору лица које заказује кремацију – али не и у кућним условима, од стране породице или родбине умрлог. Наиме, гробље је једино место које обезбеђује потпуну безбедност урне од оштећења и које гарантује поштовање достојанства умрлог, јер је намењено и опремљено само за смештај покојника. Поред тога, пошто је чување урне вечита обавеза, породица и родбина умрлог ту обавезу не могу преузети и у име наредних генерација. Прикладно је и решење, према коме се време почивања на месту на коме је урна смештена може продужавати; као и могућност расипања пепела у „Врту сећања“ – чиме је у крајњој линији обезбеђено кремирање и оних покојника, за чији пепео обавезна лица нису у могућности да обезбеде и финансирају чување ни на један од понуђених начина.

*Nina Planojević, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

LEGAL ASPECTS OF THE CREMATION OF THE DECEASED

Summary

Funeral of the deceased is one of the most important services of public interest provided by competent public companies. Our legal system foresees two ways in which funerals can be done: as a burial and as a cremation. Since burial is a traditional funeral method legal aspect of which has already been elaborated, the author in this paper analyses cremation as a funeral method which over the past ten years is more often in practice in our country. The first section of the paper deals with regulations and notion of the cremation. In the following three sections, the author elaborates ways in which the law regulates conditions, cremation procedures and methods of keeping cremated remains of the deceased. Based on the analysis, in the conclusion, the author evaluates regulations stipulating cremation, specifically identifying those which need to be corrected for the future.

Key words: *communal services; services of undertaking; burial; cremation of the deceased; urn keeping.*

Литература

- Батављевић, Д., *Услуге без којих се не може – погребне услуге*, Зборник радова: Услуге и права корисника, Крагујевац, 2020.
- Бабић, И., *Грађанско право, књ. 2 - Стварно право*, Београд – Нови Сад, 2012.
- Бабић, И., Јотановић, Р., *Грађанско право, књ. 2 - Стварно право*, Бања Лука, 2020.
- Васин, Г., Божанић, С., Кисић-Божичић, М., *Неадекватно сахрањивање као важан фактор у епидемијама куге код Срба у Хабзбуршкој монархији крајем 18. века - историјска анализа*, Српски архив за целокупно лекарство, бр. 11-12/2014.
- Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004.
- Gavella, N. и др., *Стварно право*, Загреб, 1998.
- Гамс, А. *Основи стварног права*, Београд, 1968.
- Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Стварно право*, Ниш, 2004.
- Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012.

- Планојевић, Н., *Регулатива погребних услуга опремања, транспорта, чувања и укопа посмртних остатака*, Зборник радова: Садашњост и будућност услужног права, Крагујевац, 2022.
- Планојевић, Н., *Осврт на прописе о сахрањивању умрлих*, Зборник радова: XXI век - век услуга и Услужног права, књ. 12, Крагујевац, 2021.
- Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010.
- Рајковић, В., *Право коришћења гробног места*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1-2/2002.
- Стојановић, Д., Антић, О., *Увод у грађанско право*, Београд, 2004.
- Стојановић, Д., *Стварно право*, Београд, 1980.
- Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999.